

Mange krigsbarn med vanskelige levekår

Sammenliknet med sine jevnaldrende kommer krigsbarna som gruppe dårligere ut på nesten samtlige levekårsfelter. Særlig den høye dødeligheten blant krigsbarn vitner om problematiske liv. Skilsmisseandelen er høyere enn blant deres jevnaldrende, mens utdanningsnivået, inntektene og formuene er lavere, for å nevne noen av forskjellene. Men vi må ikke glemme alle de krigsbarna som har levekår som folk flest.

Dag Ellingsen

Krigsbarnprosjektet

Denne registerbaserte undersøkelsen om krigsbarns levekår er en del av et større prosjekt om krigsbarn, finansiert av Norges forskningsråd/Sosialdepartementet. Prosjektet har tre andre arbeidsfelter:

Forsker Lars Borgersrud bruker arkivmateriale fra krigen og de første etterkrigsårene til å belyse de myndighetsavgjørelsene som omhandlet krigsbarna. Sentralt står drøftingen av planene om deportasjon av barna. Borgersruds rapport vil bli publisert september 2004.

Professor Kjersti Ericsson og forsker Eva Simonsen har intervjuet et selvrekruert utvalg på 110 krigsbarn, de fleste i Norge, men også noen i Sverige og Tyskland. Undersøkelsen belyser "barnas" livsløp gjennom dybdeintervjuer og omfatter en relativt utsatt gruppe krigsbarn. Resultatene vil bli publisert i en bok fra Universitetsforlaget vinteren 2005.

Gruppen har i tillegg tatt initiativ til internasjonale konferanser om krigsbarns situasjon i hele Europa etter annen verdenskrig. Konferansebidragene vil bli publisert i en engelskspråklig antologi i 2005.

Dag Ellingsen er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (dag.ellingsen@ssb.no).

Et mest mulig representativt bilde

Gjennom etterkrigstiden har det vært tegnet mange bilder av de barna som ble født under krigen eller like etter, og som hadde norsk mor og tysk far. Man fryktet at de skulle bli nazister, en slags femtekolonne, man anså svært mange som åndssvake, noen mente de burde deporteres og så videre. Mange av de bildene som ble formidlet, var basert på nokså overfladiske inntrykk av skjeve utvalg av barna eller deres mødre. Og mange bilder var uttrykk for rene myter.

I de siste årene har en gruppe krigsbarn fra Krigsbarnforeningen Lebensborn gått til sak mot den norske stat, en sak de for øvrig tapte. De som gikk til sak var selvfølgelig en gruppe særlig utsatte krigsbarn, men like fullt kan det nok en gang ha blitt skapt et bilde av "kollektiv elendighet" blant krigsbarna. I dette prosjektet har vi søkt å finne et mest mulig representativt utvalg krigsbarn, for så å se på deres levekår ved en gjennomgang av tilgjengelige registerdata.

Denne Samfunnsspeilartikkelen er en kortversjon av en rapport (Ellingsen, under utgivelse 2004) som beskriver særlig datatilfanget og metodikken, men også funnene, med større bredde og presisjon.

Nybrottsmetodikk

I praksis har vi tatt utgangspunkt i det såkalte Lebensbornarkivet, bygget opp av tyskerne under annen verdenskrig. Det meste av dette arkivet befinner seg på Riksarkivet i Oslo. Arkivet inneholder vitale opplysninger om krigsbarna, deres mødre og deres tyske fedre. Disse opplysningene er så blitt nyttet til å gjenfinne krigsbarna i Statistisk sentralbyrås befolkningsdatabaser for slik å finne deres personnummer. Med personnummeret har man muligheten til å gå inn i et bredt utvalg av andre registre for å finne data om deres sivilstatus, dødelighet, utdanning, sysselsetting og så videre. I snitt har vi gjenfunnet drøyt to tredeler av de krigsbarna som det er mulig å gjenfinne, det vil si at de har oppholdt seg i Norge i perioden etter 1960 da vi ble tildelt våre personnumre. For ytterligere informasjon, se boks om data og metode, eventuelt den fyldigere rapporten fra dette prosjektet (Ellingsen 2004).

Undersøkelsen om krigsbarns levekår er på mange måter metodisk nybrottsarbeid. Det er sjelden man knytter forbindelser mellom historiske data fra manuelle registre og moderne elektroniske registre. Vi har stor tro på at metoden med hell kan brukes i forbindelse med andre sosialpolitiske problemstillinger. Eksempler kan være den interesse som nå knytter seg til skjebnen til barn som vokste opp på barnehjem i 1950- og 1960-årene, eller

krigsrelaterte problemstillinger som livsløpet til de såkalte "tyskertøsene" eller barn av medlemmer av Nasjonal Samling.

En utvendig presentasjon

Blant annet av etiske grunner har vi ikke kunnet kontakte et representativt utvalg av krigsbarn for å intervju dem om hvordan de har og har hatt det. I stedet har vi brukt data fra elektronisk tilgjengelige registre. Det vil i hovedsak si folketellingene 1960 og 2001 med tilknyttede registre for inntekt, formue, utdanning og så videre, samt Forløpsdatabasen Trygd. På noen måter gir dette oss en noe utvendig presentasjon av gruppen. Men det finnes tilknytninger mellom våre levekårsindikatorer og indikatorer på det vi kan kalle livskvalitet. Det tydeligste eksemplet er sammenhengen mellom en tilfredsstillende helse og et godt liv. Når vi så, med våre utvendige blikk, finner at betydelige grupper av krigsbarna har og har hatt klare helseproblemer, må dette sees som en indikator på at de også selv ville ha rapportert om redusert livskvalitet. Det samme gjelder problemer som å være stilt utenfor arbeidslivet, ha vært gjennom en skilsmisse og så videre.

Et annet metodisk problem ligger i spørsmålet: Hvem skal de sammenliknes med? Et første og naturlig valg er å sammenlikne dem med deres jevnaldrende. De har vokst opp under de forholdene som på en del måter er like for de som har hatt sin barndom, ungdom og voksenliv i etterkrigs-Norge. Men på en del måter er det gitt at krigsbarna har hatt en forskjellig start i forhold til de fleste av sine jevnaldrende. En viktig forskjell er at de i kortere eller lengre perioder har tilhørt hushold der mor har vært eneste forsørger, en situasjon som var særlig belastende i de første tiårene etter annen verdenskrig. Enslige mødre var den gang en langt mer sosialt stigmatisert gruppe enn i dag, samtidig som de økonomiske støtteordningene var vesentlig dårligere. Vi vil derfor operere med to kontrollgrupper når vi skal analysere krigsbarnas levekår. Den første er alle andre som ble født i årene 1941 til mai 1945 (og som var i live i 1960), den andre er de personene født i henholdsvis 1940 og 1946-1947 som bodde med enslig mor i Folke- og bolig tellingen 1960. Disse fødeårene er valgt for å unngå å få krigsbarn inn i sammenlikningsgruppa, og slik sammenlikne dem med seg selv (mer om dette i rapporten, Ellingsen 2004, appendix A).

Bildet av barn fra Godthaab, Lebensborns barnehjem, er utlånt fra Norges krigsbarnforbund.

Data og metode

Det er anslått at mellom 10 000 og 12 000 barn ble født i perioden 1941-1946 som følge av et forhold mellom en norsk kvinne og en tysk mann (Olsen 1998). Rundt 8 000 av disse barna ble registrert av den tyske Lebensbornorganisasjonen, som blant annet hadde egne fødehem for de aktuelle kvinnene og som ga dem månedlige bidrag når barnet var født.

Fra Lebensborns protokoller har vi trukket to utvalg med barn. Det første utvalget var en tilfeldig trekking av hvert femte barn oppført. Det andre utvalget konsentrerte seg om de barna som var oppført først i protokollen, idet protokollen her hadde fyldigere opplysninger.

De opplysningene om barna som vi fant i Lebensbornprotokollene, samt i andre deler av Lebensborns og Sosialdepartementets arkiver, ble siden brukt til å spore barnas nåværende identitet gjennom de fødselsnumrene vi alle ble tildelt på basis av Folke- og bolig tellingen 1960.

Det første utvalget ga et nettoutvalg med identifiserte "barn" på rundt 850 personer, det andre utvalget ga drøyt 300 identifikasjoner. Disse personnumrene er så brukt til å identifisere barna i elektroniske registre, særlig fra folke- og bolig tellingene i 1960 og 2001. Den siste tellingen er tilkoblet en rekke andre registre over inntekt, utdanning og så videre. Vi har beregnet at vi har funnet om lag to tredeler av de krigsbarna som det lar seg gjøre å finne i våre registre, det vil si at de ikke døde eller emigrerte før 1960. Frafallet er mindre for barn født i 1941 og 1942, noe som skyldes bedre kvalitet på de tyske registreringene fra disse årene.

Data og metodikk i undersøkelsen er langt fyldigere beskrevet i rapporten fra undersøkelsen (Ellingsen 2004).

Bildet over og på motstående side: Barn fra Godthaab, Lebensborns barnehjem. Utlånt fra Norges krigsbarnforbund.

Videre i artikkelen skal vi presentere krigsbarna og de to kontrollgruppene, for å se deres situasjon på forskjellige levekårsområder. Til slutt vil vi bygge opp en indeks for levekårsproblemer for å se sammensetningen av vanskeligheter for de tre gruppene.

De fleste av krigsbarna begynte sine liv som barn av enslige mødre. I det første "elektroniske bildet" vi kan finne av krigsbarna, basert på Folke- og boligtellingsen 1960, er imidlertid ikke det situasjonen for de fleste. "Bare" 19 prosent av krigsbarna bor nå sammen med en enslig mor, mens over halvparten (58 prosent) bor med en mor og en far. Faren vil bare i ytterst få tilfeller kunne være deres biologiske far. Familien består derfor som regel av biologisk mor og stefar, eller av to adoptivforeldre. Noen bor også sammen med besteforeldre.

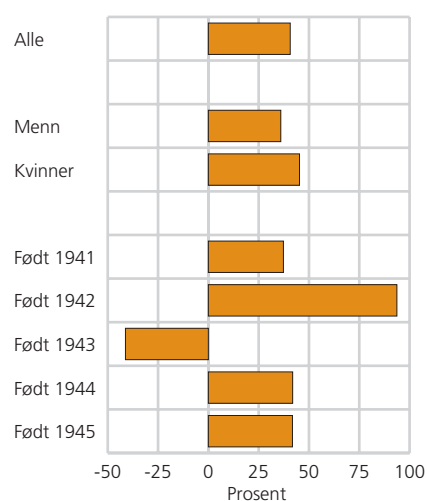
Det er altså slik at det bare er et mindretall av krigsbarna som har bodd hele sin oppvekst i familier med en enslig kvinne som forsørger, med de problemene som det særlig medførte på 1940-, 1950- og 1960-tallet. Denne andelen er imidlertid klart høyere enn blant deres jevnaldrende. Videre tyder kvalitativ forskning (Ericsson og Simonsen, under utgivelse i 2005) på at familiene med stefedre, halvøsken og nye besteforeldre ikke alltid bød på gode oppvekstkår for "tyskerungen" (se for øvrig boks om "Krigsbarnprosjektet").

Høy dødelighet

Vårt tilfang av registre gir oss bare muligheten til å se på dødeligheten i perioden fra 1960 og fram til utløpet av 2002. Hele utvalget av krigsbarn (drøyt 1 150 personer netto, se boks om data og metode) har i denne perioden en overdødelighet på 40 prosent i forhold til sine jevnaldrende. Det vil si at 10,5 prosent av krigsbarnutvalget er døde i denne perioden, mot 7,5 prosent av de andre som er født i de samme årene.

Dette gir imidlertid ikke noe dekkende bilde av overdødeligheten blant krigsbarn. Krigsbarna og deres jevnaldrende er inne i en alder da dødeligheten stiger en god del fra år til år, og krigsbarnutvalget har en noe skjev aldersfordeling. Derfor er det viktig å sammenlikne årskull for årskull, slik vi har gjort i figuren under. Videre må man ta hensyn til at menn har langt høyere dødelighet enn kvinner, derfor sammenlikner vi kvinner og menn i forskjellige årskull med hverandre.

Figur 1. Over-/underdødelighet blant krigsbarn og jevnaldrende for perioden 1960-2002, etter kjønn og fødselsår. Prosent

Kilde: BESTAT.

Som man ser av figuren, er overdødeligheten blant krigsbarn betydelig for alle årskull, unntatt 1943-kullet der det faktisk er en underdødelighet. Dette skyldes etter all sannsynlighet en særegen frafallsproblematikk for denne alderskohorten, i det Lebensbornregistrene vi benyttet var mangelfulle i tiden rundt dette året, se rapporten (Ellingsen 2004, kap. 4). Det framgår også av rapporten at vi har det laveste og antakelig minst skjeve frafallet blant krigsbarn født i 1941 og 1942. Et tilleggsutvalg av disse to årskullene ble trukket nettopp av den grunn. Det er dermed slik at overdødeligheten i disse to årskullene, det vil si i snitt 66 prosent, er det antakelig beste anslaget for krigsbarngruppas overdødelighet i perioden 1960 og fram til i dag.

Dette må regnes som en betydelig overdødelighet, på linje med de mest ekstreme utslagene man finner når man sammenlikner overdødelighet eller forventet levealder etter yrke (Borgan 1997 og 2004). Den er også klart høyere enn for eksempel de fylkesmessige forskjellene i dødelighet i Norge.

Det er komplisert å få til en sammenlikning av dødeligheten blant krigsbarna i forhold til gruppen av andre "barn" med enslige mødre. Det er imidlertid klart at også sistnevnte gruppe har en høyere dødelighet enn sine jevnaldrende.

Triste selvmordstall

Vi kjenner dødsårsaken til de 117 krigsbarna i vårt utvalg som døde fra 1960 til 2002, samt deres jevnaldrende og de andre barna med enslige mødre. Som man ser av figur 2, har krigsbarna den høyeste andelen døde av både hjerte-karsykdommer, kreft og selvmord.

Selvmoordsdødeligheten kaller på en egen oppmerksomhet og varsomhet. Tallene er små, men en egen analyse av selvmordsandelen blant personer født 1941 og 1942 blant krigsbarna og andre, gir en statistisk signifikant overrepresentasjon av døde av selvmord blant krigsbarna (90 prosent konfidensintervall). Denne overdødeligheten av selvmord gir et klart budskap om liv som har vært vanskelige å bære. Men også hjerte-kar dødelighet og dødsfall som skyldes kreft vitner om belastninger og slitasje.

Svært få ugifte...

Krigsbarna tilhører en generasjon der nær alle giftet seg, så også med krigsbarna. Det er svært få blant deres jevnaldrende, bare 12 prosent, som aldri har vært gift, og andelen er om lag den samme blant krigsbarna. En mindre gruppe av krigsbarna, om lag 5 prosent, er enker eller enkemenn, slik situasjonen også er blant deres jevnaldrende.

Det gjennomsnittlige krigsbarn har opplevd å få 2,5 barn, og slik er også situasjonen for dem som er født på samme tid som dem. I sum får man altså inntrykk av at krigsbarna har klart å entre den viktige samfunnsarenaen som heter samlivet, og at deres bakgrunn som tysk-norske barn ikke ser ut til å ha vært til hinder for å inngå ekteskap.

...men overrepresentasjon av skilte

De fleste av krigsbarna ser ut til å ha levd et familieliv som "folk flest". Noen problemer kommer imidlertid til syne når vi ser på andelen skilte. Det er relativt få i deres generasjon som skiller seg, snaut 14 prosent i snitt. Men blant krigsbarna er andelen skilte høyere - nesten 19 prosent. De andre "barna" med enslige mødre har en skilsmisseandel som er tilnærmet lik krigsbarnas. Skilsmisseandelen er særlig høy blant de kvinnelige krigsbarna - over 23 prosent, mens de mannlige krigsbarnas skilsmisseandel er om lag identisk med andelen skilte blant deres jevnaldrende. Blant deres jevnaldrende er også forskjellen i skilsmisseandel mellom kjønnene beskjeden.

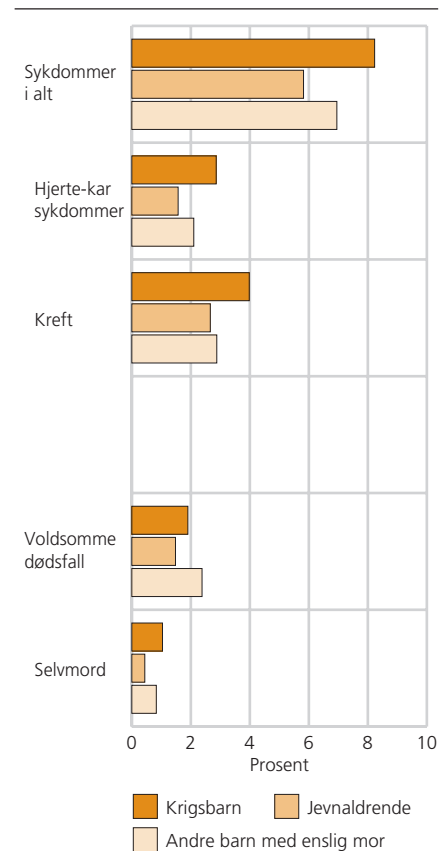
Vi ønsket å få et bilde av hvor mange av krigsbarna som hadde giftet seg på nytt etter skilsmissen, eventuelt opplevd flere skilsmisser. Dette lot seg imidlertid ikke gjøre innenfor våre tidsrammer. Interessant kunne det også være å se på frekvensen av samboere, men heller ikke dette lar seg påvise gjennom registerdata. Det er imidlertid slik at få av dem som er født på første halvdel av 1940-tallet som lever i samboerskap.

Mange fikk uførepensjon tidlig

Vi har tidligere sett at det er en betydelig overdødelighet blant krigsbarn. Dette er, blant annet, en viktig indikator på en hyppigere forekomst av hel-seproblemer enn vanlig. Vi har som nevnt, vært avskåret fra å spørre krigs-

Figur 2. Andelen døde, etter forskjellige dødsårsaker 1960-2002. Krigsbarna og de to kontrollgruppene. Prosent

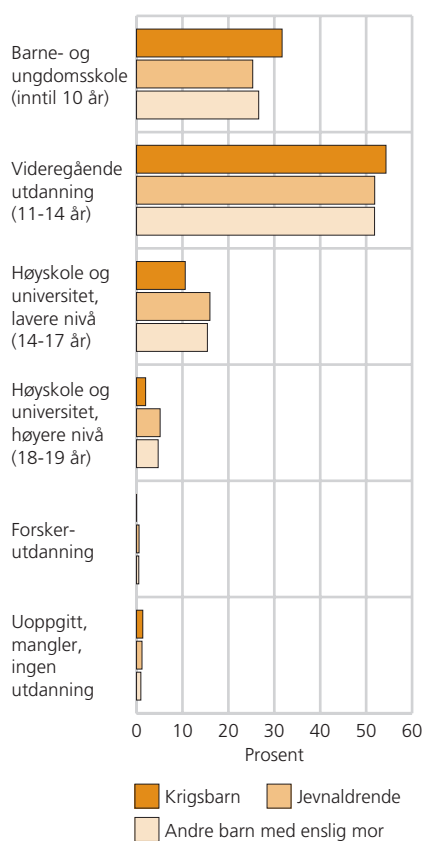

Kilde: Dødsårsaksregisteret.

Utlånt fra Norges krigsbarnforbund.

Figur 3. Høyeste fullførte utdanning for krigsbarna og de to kontrollgruppene. Prosent

Kilde: Folke- og boligtellingsen 2001, Utdanningsstatistikk.

barna hvordan de selv opplever sin helse. En litt mer indirekte indikator på helsetilstanden, er forekomsten av uførepensjonerte blant krigsbarn. I 2001 er litt over 28 prosent av krigsbarna uførepensjonerte, blant deres jevnaldrende er andelen knapt 24 prosent. Vi finner altså en viss, men ikke veldig stor, overvekt av uførepensjonerte blant krigsbarna. Andre barn av enslige mødre befinner seg her i en mellomposisjon, samtidig som gruppa er noe vanskelig å sammenlikne på grunn av forskjellig alderssammensetning.

Interessant er det også at andelen uførepensjonister blant krigsbarna har vært noe høyere enn blant deres jevnaldrende på forskjellige tidspunkt gjennom livsløpet. Nær 8,5 prosent av krigsbarna ble uførepensjonert før de fylte 50 år, mot under 7 prosent av deres jevnaldrende og også av andre barn av enslige mødre. Før de fylte 55 år hadde 18,5 prosent av krigsbarna blitt slike pensjonister, og nå har de andre barna av enslige mødre "tatt dem igjen", mens snaut 14,5 prosent av deres jevnaldrende er i samme posisjon. Dette er en indikasjon på tidlige helseproblemer, og et tegn på at en relativt høyere andel av krigsbarna tidlig i sine livsløp har støtt på problemer som har satt dem utenfor yrkeslivet.

Det er også slik at en høyere andel av krigsbarna har fått uførepensjon på grunn av psykiske problemer, sett i forhold til deres jevnaldrende, men ikke i forhold til andre barn av enslige mødre. I det hele tatt er ikke forskjellene i forbruk av uførepensjon så store som dem vi så for dødelighet. Ser vi imidlertid krigsbarnas overdødelighet sammen med deres forbruk av uførepensjon, tegner det seg i sum et bilde av en gruppe med en tydelig overrepresentasjon av problemer som kan relateres til en dårlig helse. Som tidligere sagt, er svak helse ofte en indikator på svekket livskvalitet generelt.

De krigsbarna som fremdeles er i arbeid, er å betrakte som en gruppe med relativt bedre helse enn de uførepensjonerte. Men også blant dem i arbeid ser vi indikasjoner på at krigsbarna har svakere helse enn sine jevnaldrende. Vi har sett på sykefraværet i perioden 1998-2001 blant dem som var sysselsatt i 2001. Blant krigsbarna er det flere som har hatt sykeperioder lengre enn 14 dager enn i begge de to kontrollgruppene. Krigsbarna er også noe overrepresenterte blant dem med flere syketilfeller, og klart overrepresenterte blant dem som hadde vært sykmeldt i mer enn 100 dager i perioden.

Lavt utdanningsnivå

Utdanning er en levekårsvariabel som ofte sier oss noe om en persons generelle levekår. En person med høy utdanning vil gjennomgående kunne regne med å ha lavere dødelighet, høyere levealder, høyere inntekter, lavere risiko for arbeidsledighet og så videre. Krigsbarna tilhører imidlertid årskullene før utdanningsrevolusjonen virkelig tok til, slik at færre blant dem har høyere utdanning enn blant dem født i tiårene etter.

Men bildet av krigsbarna som en noe utsatt gruppe, viser seg også her. De er klart underrepresenterte blant dem som har utdanning på høgskole- og universitetsnivå. Motsatt er de overrepresenterte på de laveste trinnene av skalaen, se figur 3. I de kvalitative intervjuene (Ericsson og Simonsen 2004, se boks om "Krigsbarnprosjektet") er det flere informanter som kobler "nederlagene" i utdanningssystemet med at skolen var en arena der de var særlig utsatt for mobbing på grunn av sin bakgrunn som "tyskerunger". På den annen side er det mange krigsbarn som har en middels lang utdanning på linje med den som mange av deres jevnaldrende har tatt.

Lavere inntekter og formuer...

Inntekter (inntekt etter skatt, se boks) reflekterer blant annet utdanningsnivå, posisjon og deltakelse i arbeidslivet og ansiennitet. Også på dette feltet er krigsbarna noe overrepresentert på de laveste nivåene av inntektshierarkiet (under 200 000) og tilsvarende underrepresentert på de øverste (over 400 000). I figur4 har vi sammenliknet inntektene målt som gjennomsnitt.

Som vi ser, har krigsbarna som gruppe en individuell gjennomsnittsinntekt som ligger så mye som drøyt 21.000 kroner under snittet for deres jevnaldrende. Forskjellen er størst for mennene (knappt 38 000 kroner), og vesentlig mindre for kvinnene (om lag 7 500 kroner). Den andre kontrollgruppen, de som levde med enslig mor i 1960, ligger nærmere sine jevnaldrende enn krigsbarna.

Vi har også sett på medianinntekten (det vil si den inntekten som deler inntektsrangeringen "midt på" i to like store deler), fordi den ikke påvirkes av ekstreme inntekter på begge sider av snittet, og da særlig effekten av svært høye inntekter. Interessant er det at forskjellene i medianinntekt ikke er så store, samtidig som forskjellen mellom snitt og median er mye mindre for krigsbarna enn deres jevnaldrende. Dette viser at noen krigsbarn har lave inntekter som trekker ned snittet, men enda viktigere er effekten av at få krigsbarn har inntekter som er så høye at de trekker gjennomsnittet kraftig opp. Populært sagt har vi ikke funnet noen virkelig rike krigsbarn.

Dette inntrykket bekreftes av opplysningene om deres likningsformuer per forbruksenhet (se boks) i husstanden. Også her er snitt og median for krigsbarna klart lavere enn for deres jevnaldrende, og det er få formuer av betydelig størrelse.

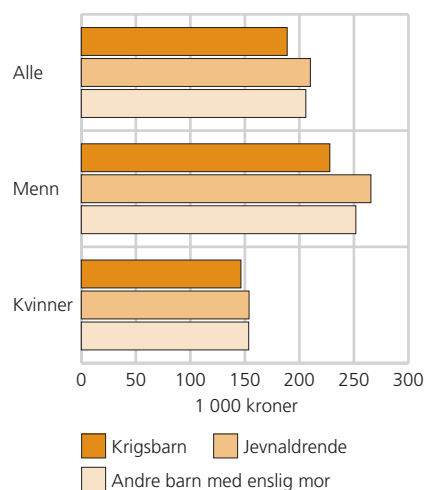
Inntekt og formue: Sentrale begreper

Inntekt etter skatt framkommer ved at man legger sammen lønnsinntekter, næringsinntekter, kapitalinntekter og overføringer. Deretter trekker man fra utlignet skatt og negative overføringer.

Forbruksenheter er et begrep som skal uttrykke fordelene ved at flere er med på å dele på noen av utgiftene i en husholdning, for eksempel utgifter til bolig, TV, aviser eller vaskemaskin. Hvor mange forbruksenheter det er i en bolig, blir beregnet ved å bruke en *ekvivalensskala*. Det finnes mange slike skalaer. Vi har brukt *OECD-skalaen*. Den gir den første voksne i husholdningen en vekt på 1, mens andre voksne får 0,7 og barn under 17 år får vekten 0,5. For krigsbarna og deres jevnaldrende vil de fleste husholdningene bestå av to voksne eller en enslig. Husholdningen med to voksne må dermed ha 1,7 ganger inntekten til den enslige for å ha like god levestandard.

Formuesverdier er hentet fra selvangivelsen, og er beheftet med en del tolkningsproblemer. For vårt formål er det særlig viktig at verdien av egen bolig er satt lavt, mens bankinnskudd og lån teller fullt ut som formue eller fradrag i formuen. En person med en verdifull bolig, for eksempel med en markedsverdi på 4-5 millioner kroner, kan framstå som uformuende hvis han eller hun har et lån på 500-600 000, idet dette lånet ofte vil gi et høyere fradrag enn likningsverdien av boligen. Om disse feilkildene innebærer systematiske forskjeller i vurderingen av krigsbarna og kontrollgruppene, er vanskelig å si.

Figur 4. Inntekt etter skatt 2001. Gjennomsnitt for krigsbarna og de to kontrollgruppene. Menn og kvinner. 1 000 kroner

Kilde: Folke- og bolig tellingen 2001, Inntektsstatistikk.

Utlånt fra Norges krigsbarnfor-

...men få fattige

For å måle fattigdom er vi avhengige av å vite de samlede inntektene for husstanden. Inntektene må også deles på antallet personer i husstanden, og vi må ta høyde for stordriftsfordelene ved at det er flere personer som deler på en del utgifter av typen strøm, husleie, møbler og så videre. Dette gjøres ved å inndele husstanden etter antallet forbruksekvalenter, se boks forrige side.

Krigsbarna er i en aldersgruppe der svært få er fattige etter våre mål. Relativ fattigdom er langt hyppigere blant unge enslige, enslige mødre og innvandrere fra ikke-vestlige land, for å nevne tre særlig utsatte grupper. Det finnes flere mål på fattigdom, og vi har valgt den mye brukte OECD-normen. Den setter fattigdomsgrensen ved 50 prosent av medianinntekten for hele befolkningen. Målt på denne måten er det drøyt 1 prosent av krigsbarna som lever i fattige husholdninger, og det er om lag samme andel som blant deres jevnaldrende.

...og få på sosialhjelp

I tråd med det vi har sett om fattigdom, er det heller ingen overraskelse at få krigsbarn har mottatt sosialhjelp. Sosialhjelp er en ytelse som særlig etterspørres av yngre mennesker. I 2002 var det en snau prosent av krigsbarna som hadde mottatt slik hjelp, noe som er nær identisk med andelen blant deres jevnaldrende. Vi har også sett på hvor mange av krigsbarna og deres jevnaldrende som mottok sosialhjelp minst en gang i hele perioden 1992-2002, og her er andelen mottakere noe høyere blant krigsbarna (8,4 mot 6,5 prosent).

Noen flere arbeidsledige

I likhet med fattigdom og behov for sosialhjelp er arbeidsledighet noe som særlig rammer personer som er vesentlig yngre enn det krigsbarna er nå. For å unngå tilfeldige utslag for enkeltår, har vi sett på arbeidsledigheten 1992 til 2000 for krigsbarna og de to kontrollgruppene. Her er alle talt med, med mindre de er døde eller emigrerte. De fleste krigsbarna, i likhet med personene i de to kontrollgruppene, har ikke opplevd ledighet i denne perioden. Men andelen ledige er noe høyere blant krigsbarna (28 prosent) enn blant deres jevnaldrende (23 prosent). Krigsbarna kommer også dårligere ut enn andre barn med enslige mødre. Krigsbarna er videre noe overrepresenterte blant dem som har vært ledige svært lenge, det vil si 1 000 dager eller flere i løpet av perioden.

Som folk flest

Innledningsvis la vi vekt på det alt for ensidige bildet som er skapt av krigsbarna. Vår analyse har gitt et bilde som er langt mer sammensatt enn som så, selv om vi altså framhever de dårlige levekårene som er blitt mange til del. Det er viktig å understreke at høye andeler av krigsbarna er gift, har fått flere barn, er i live og yrkesaktive, har et normalt utdanningsnivå, en nokså gjennomsnittlig inntekt og formue, bor greit og så videre. Kort sagt: Lever som (arbeids)folk flest. Dette er også i tråd med hva man kunne forvente. Innenfor psykologien har man en relativt ny forskningsgren som springer ut av begrepet "resiliens". Man interesserer seg for barn og unge som har vært gjennom en oppvekst med problemer, og ofte mange problemer samtidig (Borge 2003). Her ser man at det blant barn som har vokst opp med foreldre med store psykiske problemer, i fattigdom, med rusproblematikk og kriminalitet, like fullt vil være betydelige andeler som klarer seg greit. Og her er forskernes kontakt med "barna" langt mer nærgående enn det vi har hatt anledning til her.

På den annen side må vi igjen understreke våre indikatorers noe utvendige preg. Inntrykket fra de kvalitative intervjuene av krigsbarn (Ericsson og Simonsen 2005) er at mange krigsbarn som gir uttrykk for å ha hatt store psykiske påkjenninger, på overflaten framstår som vanlige og veltilpassede. Vi kan heller ikke utelukke at vi har et høyere frafall av personer som har levd problemfylte og turbulente liv. Dette gjelder helt åpenbart mange av dem som døde før 1960. På den annen side har vi kunnet registrere levekårene for en del sosialt marginaliserte personer som neppe hadde latt seg rekruttere til kvalitative intervjuer. Våre data om overdødelighet gir også svært viktig informasjon som bare vår metodikk kan gi. Et skjevt frafall kan heller ikke rokke ved bildet av at en betydelig andel av krigsbarna ser ut til å ha hatt vanlige levekår.

Referanser

- Borgan, Jens-Kristian (1977): Utstøting gir lavere dødelighet hos yrkesaktive. *Samfunnsspeilet* 1, 1997.
- Borgan, Jens-Kristian: Prester og fysioterapeuter lever lengst. *Samfunnsspeilet* 3, 2004. Statistisk sentralbyrå.
- Borge, Anne Inger Helmen: Resiliens. *Risiko og sunn utvikling*. Gyldendal akademisk. 2003.
- Ellingsen, Dag: "Krigsbarns Levekår. En registerbasert undersøkelse", under utgivelse 2004, Statistisk sentralbyrå.
- Ericsson, Kjersti og Eva Simonsen (2005): Bok om krigsbarns livsløp. Under publisering på Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, Kåre (1998): *Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre*. Aschehoug, Oslo.